

СУТНІСТЬ ТА РОЛЬ ОБОРОТНИХ АКТИВІВ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ТА КРУГООБІГУ КОШТІВ ПІДПРИЄМСТВ

А. А. Шаповалов, здобувач вищої освіти обліково-фінансового факультету

Миколаївський національний аграрний університет

У дослідженні визначено основні трактування категорії “оборотні активи”, що дозволить встановити їх правильне тлумачення згідно зарубіжного та вітчизняного досвіду. Окреслено функції оборотних активів у діяльності суб’єктів господарювання та охарактеризовано внутрішні і зовнішні фактори, що здійснюють свій вплив на діяльність підприємства. Розглядаються питання щодо класифікації та ефективного управління оборотними активами організації, а також формування їх оптимальної структури.

Ключові слова: оборотні активи, функції оборотного капіталу, класифікація активів обороту, кругообіг оборотних коштів, управління відтворенням оборотних активів

Постановка проблеми. Сучасні економічні умови характеризуються нестабільністю економічної ситуації, коли у підприємств виникають труднощі при фінансуванні оборотного капіталу, що найчастіше пов’язано з інфляційними процесами, масовими неплатежами й іншими кризовими явищами в економіці як країни, так і пересічних виробничих, посередницьких і комерційних структур. Це змушує менеджерів організацій змінювати свою політику стосовно оборотних коштів, шукати нові джерела поповнення, вивчати проблему ефективності їх використання. Проте організація управління оборотними активами ускладнюється, в першу чергу, тим, що оборотний капітал перебуває в безперервному русі і забезпечує безперебійний кругообіг коштів, а це в свою чергу вимагає постійного контролю за структурним співвідношенням власних і позикових коштів на підприємстві, за їх розподілом і найбільш раціональним використанням при трансформації в оборотний капітал.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні розвідки у сфері застосування, відтворення та обліку оборотних активів здійснювали такі вітчизняні науковці як: Л. О. Бетехтіна [1], В. В. Волошина [3], О. П. Гаценко-Колумбет [4], О. Д. Данілов та Т. В. Паєнко [5], О. В. Коваленко [6], О. О. Непочатенко, П. К. Бечко, Д. А. Попиченко [7], Н. О. Окселенко [8] та багато інших. Загалом поставлена проблема досить широко вивчається, зокрема щодо обґрунтування сутності оборотних активів та питань управління їх ефективністю.

Постановка завдання. Раціональне використання та відновлення оборотних активів є найважливішою задачею підвищення ефективності виробництва вітчизняних підприємств та здійснення послуг, в тому числі і комерційними структурами. Саме тому теоретичне дослідження економічної

категорії “оборотні активи”, розуміння їхньої сутності мають практичне значення відповідно до ринкових умов господарювання, загострення кризових явищ.

Метою дослідження є узагальнення теоретико-методичних засад щодо трактування економічної категорії “оборотні активи”, їх класифікації та особливостей управління.

Виклад основного матеріалу дослідження. В економічній літературі термін “оборотні активи” трактується як багатогранна економічна категорія, як складова процесу кругообігу капіталу [2]. Тобто оборотні активи (оборотний капітал) – це фонд грошових коштів підприємства. Оборотні кошти виступають, перш за все, як вартісна категорія. Вони в буквальному сенсі не є матеріальними цінностями. Їх особливістю є те, що в умовах нормальної господарської діяльності вони не витрачаються, а авансуються у різні види поточних витрат підприємства для забезпечення безперервності виробництва, повертаючись після завершення кожного обороту до своєї вихідної величини.

У зарубіжних джерелах оборотні кошти трактуються дещо інакше. Оборотні кошти (синоніми: оборотний капітал, мобільні активи, поточні активи) – це кошти (гроші, активи, засоби), які здійснюють оборот протягом року або одного виробничого циклу; складаються з двох частин: постійного і змінного оборотного капіталу [9].

Постійний оборотний капітал (синонім: системна частина поточних активів) – та частина поточних активів, потреба в яких відносно постійна протягом всього операційного циклу. Змінний оборотний капітал (синонім: частина поточних активів, які можливо варіювати) – та частина поточних активів, потреба в яких виникає лише в пікові моменти операційного циклу.

Поточні зобов'язання (синонім: короткострокова кредиторська заборгованість, короткострокові пасиви) – заборгованість, період погашення якої не перевищує одного року [9].

Чистий оборотний капітал (синонім: власні оборотні кошти, функціональний капітал) – показник, що характеризує співвідношення між поточними активами і зобов'язаннями і чисельно дорівнює різниці між ними. Величина чистого оборотного капіталу в значній мірі визначається складом і величиною оборотних коштів. Значна частина зарубіжних компаній мають проблеми з чистим оборотним капіталом, бо його недостатність може привести до їх ліквідації. Рівень чистого оборотного капіталу тісно пов'язаний як з ризиком, так і з рентабельністю діяльності компанії.

Кругообіг фондів підприємств може відбуватися тільки при наявності певної авансованої вартості в грошовій формі. Вступаючи в кругообіг, вона послідовно змінює свої функціональні форми. Зазначена вартість у грошовій формі являє собою оборотні кошти підприємства.

У вітчизняній науковій думці оборотні активи підприємства розглядаються як склад оборотних виробничих фондів і фондів обігу. Перші включають в свій склад виробничі запаси, залишки незавершеного

виробництва та витрати майбутніх періодів, в другу групу входять дебіторська заборгованість, грошові кошти та інші оборотні активи. Готова продукція разом з грошовими активами та активами в розрахунках утворюють кошти обороту [4, 6, 7].

Також існує думка, що під оборотними засобами розуміється оборотний капітал, частина коштів виробництва, які були цілком використані протягом виробничого циклу і включають зазвичай готівку, матеріали, сировину, паливо, енергію, напівфабрикати, запчастини, незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів, які обчислюються в грошовому вираженні. Вартість оборотних виробничих засобів визначається підсумовуванням вартості їх окремих видів [1, 3, 5, 8].

Обсяг і структура оборотних активів визначаються галузевою належністю (підприємства сфери обігу мають високу питому вагу товарних запасів, у фінансових корпорацій спостерігається значна сума коштів та їх еквівалентів і т.д.). Таким чином, оборотні активи різноманітні за своїм складом, структурою і призначенням (рис. 1). У зв'язку з особливостями формування, планування, призначення і використання оборотних коштів прийнято розмежовувати їх на нормовані і ненормовані.

Потреби виробників у сировині та інших видах матеріальних ресурсів здійснюється за певними нормами їх витрачання, які найчастіше розробляються самими підприємствами. Зниження норм і нормативів може викликати перебої у постачанні і виробничому процесі. Надлишок оборотних матеріальних активів призводить до нагромадження надмірних запасів сировини, матеріалів, послаблення режиму економії, створення умов для використання оборотних коштів не за призначенням.

До ненормованих оборотних коштів належать фонди обігу за винятком готової продукції [5].

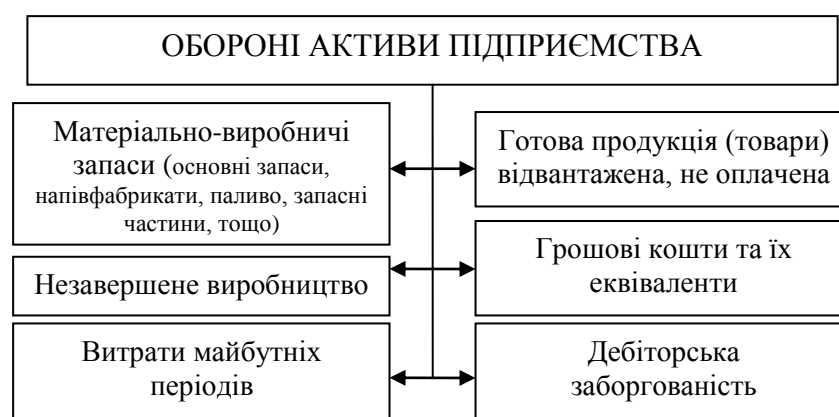

Рисунок 1 – Склад оборотних активів виробничих структур
Джерело: власна розробка автора

Оборотні активи послідовно приймають грошову і товарну форму та, перебуваючи в постійному русі, забезпечують безперебійний кругообіг

коштів на підприємствах. Кругообіг коштів починається з авансування вартості в грошовій формі на придбання товарів, обладнання, матеріалів, палива та інших засобів виробництва – це перша стадія кругообігу. Момент авансування являє собою одну з істотних і відмітних рис оборотних коштів, так як він грає важливу роль у встановленні їх економічних кордонів.

Друга стадія кругообігу відбувається в процесі виробництва, де робоча сила здійснює продуктивне споживання засобів виробництва, створюючи новий продукт, що несе в собі перенесену і знову створену вартість. Авансована вартість знову змінює свою форму – із продуктивної вона переходить у товарну.

Третя стадія кругообігу полягає в реалізації готової продукції (товарів, робіт, послуг) і одержанні коштів. На цій стадії оборотні кошти знову переходять зі сфери виробництва в сферу обігу. Перерване товарний оборот відновлюється, і вартість з товарної форми переходить у грошову. Різниця між сумою коштів, витрачених на реалізацію продукції (послуг) і отриманих від реалізації продукції (послуг), складає грошові нагромадження підприємств.

Тимчасовим критерієм для авансування оборотних коштів повинен бути не кварталний або річний обсяг фондів, а один кругообіг. Закінчивши один кругообіг, оборотні кошти відшкодовуються і вступають в наступне коло, тим самим здійснюється їх безперервний рух (рис. 2).

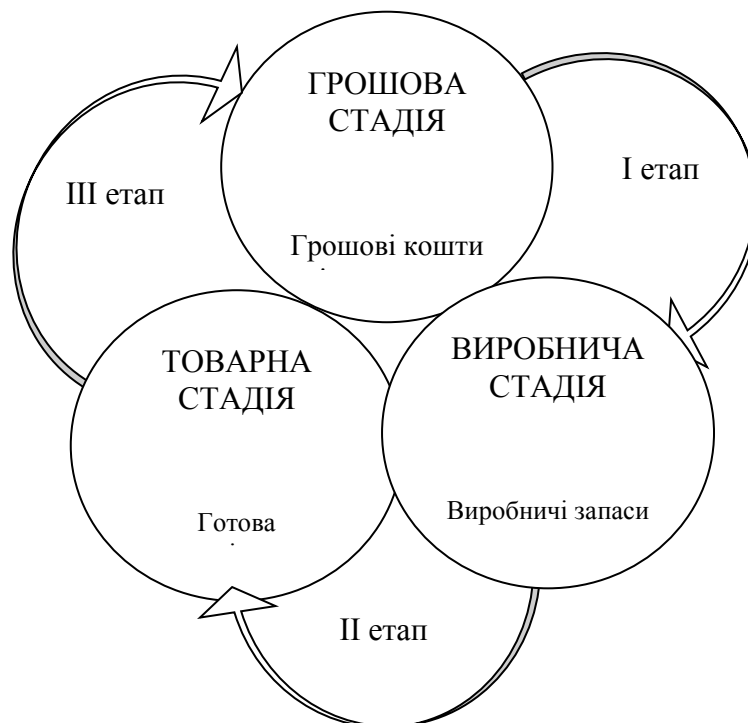

Рисунок 2 – Схема кругообігу оборотних активів підприємств
Джерело: власна розробка автора

Таким чином, оборотні кошти підприємства виконують дві функції: виробничу і розрахункову. Виконуючи виробничу функцію, оборотні кошти, авансуючи в оборотні виробничі засоби, підтримують безперервність процесу виробництва і переносять свою вартість на вироблений продукт. По завершенні виробництва оборотні кошти переходять у сферу обігу у вигляді фондів обігу, де виконують другу функцію, що складається в завершенні кругообігу і перетворенні оборотних коштів з товарної форми в грошову.

Величина оборотних активів, необхідних для нормальної роботи організації, знаходиться під впливом цілої системи факторів. До них можна віднести: технологію і асортимент продукції, що випускається; тривалість виробничого циклу; види і вартість сировини, яку застосовують; способи матеріально-технічного забезпечення виробництва; організацію відвантаження продукції; види використовуваних розрахунків і ін. Співвідношення між ними залежить від галузевої приналежності організації. Дві третини оборотних активів промислових підприємств знаходяться у виробничому запасі, чотири п'ятих оборотних коштів торговельних підприємств припадає на сировину в позику товарів.

Величина матеріальних оборотних коштів підприємства залежить від багатьох факторів. Всі фактори можна розділити на зовнішні, що здійснюють свій вплив незалежно від інтересів підприємства, і внутрішні, на які суб'єкти економічних відносин можуть і повинні активно впливати [1].

До зовнішніх факторів належать: загальноекономічна ситуація і ринкова кон'юнктура, інфляція; система державного регулювання; податкове законодавство (чим більше податкове навантаження на підприємства, тим менше валового доходу і прибутку залишається в їх розпорядженні, і, відповідно, менше сума відрахувань на поповнення власних оборотних коштів); умови отримання кредитів і процентні ставки по ним.

До внутрішніх факторів належать: величина товарообігу (чим більшого обсягу реалізації прагне досягти підприємство, тим більша сума оборотних активів йому необхідна); договірні умови поставок і забезпечення їх виконання. Найбільш часта закупівля матеріалів меншими партіями знижує необхідну суму оборотних коштів; організація маркетингової (збутової) діяльності. Комплексне вивчення ринку дає можливість вкладати гроші в закупівлю тих матеріалів, які будуть швидко використані в процесі виробництва. Це веде до прискорення оборотності оборотних коштів і зниження їх витрачання.

Залежність від зовнішніх факторів, які суб'єкти господарювання не в змозі відкоригувати, оборотний капітал прийнято поділяти на постійний і змінний. Постійний оборотний капітал являє собою ту частину грошових коштів, дебіторської заборгованості та виробничих запасів, потреба в яких відносно стійка протягом операційного циклу. Змінний оборотний капітал відображає додаткові поточні активи, необхідні в пікові періоди або в якості страхового запасу.

Узагальнюючи підходи до групування оборотних активів наведемо їх класифікацію у табл. 1.

Таблиця 1

Групування оборотних активів підприємств

Напрями класифікації	Оборотні активи підприємства	
За сферами обороту	Оборотні активи сфери виробництва	Оборотні активи сфери обігу
За видами	<ul style="list-style-type: none"> - Виробничі запаси; - Незавершене виробництво; - Напівфабрикати власного виробництва; - Готова продукція на складі; - Витрати майбутніх періодів; 	<ul style="list-style-type: none"> - Відвантажена готова продукція; - Дебіторська заборгованість; - Векселі одержані; - Поточні фінансові інвестиції; - Грошові кошти та їх еквіваленти; - Інші оборотні активи.
За принципом організації	Нормовані оборотні активи	Ненормовані оборотні активи
За джерелами формування	Власний капітал та частина позикового капіталу	Позиковий капітал

Джерело: узагальнено автором

Суттєве значення при аналізі формування та використання оборотних активів організації має співвідношення ризик-рівень оборотного капіталу — прибутковість діяльності. Оптимальна потреба в оборотних активах встановлюється шляхом їх нормування (планування). При цьому визначається такий обсяг (за елементами і в цілому), який забезпечує ритмічну роботу підприємства і в той же час вимагає мінімальних витрат капіталу. Суб'єктам підприємництва необхідно так структурувати оборотні активи, щоб ліквідність і платоспроможність перебували в рівновазі, тобто враховувати той факт, що ймовірність неплатоспроможності або нестачі коштів для здійснення рентабельної діяльності підприємства буде вищою, якщо грошові кошти, дебіторська заборгованість та виробничо-матеріальні запаси підтримуються на відносно низькому рівні.

Висновки. Підсумовуючи результати дослідження можемо зауважити, що оборотні активи, як найважливіший фактор виробничої діяльності, забезпечують безперервність і якість процесу виробництва, та його ефективність і конкурентоспроможність, крім того визначають, за окремими аспектами, фінансовий стан суб'єкта господарювання. Будучи вартістю в грошовій формі, оборотні кошти вже в процесі кругообігу приймають форму товарних запасів, готової продукції. На відміну від товарно-матеріальних цінностей оборотні кошти авансуються в рамках відтворювального циклу або протягом відносно короткого календарного періоду часу, повертаючись після закінчення одного кругообігу і вступаючи в наступний.

Особливо важливого значення має правильна організація та облік оборотних активів, уміле управління і підвищення ефективності їх використання.

В свою чергу раціонально організоване виробництво, оптимальні ставки податків, налагодження каналів збуту та вчасна сплата заборгованостей сприяють зростанню прибутковості діяльності підприємств. Саме в таких умовах виникає можливість направляти частину прибутку на поповнення власного оборотного капіталу при розширеному відтворенні.

Список використаних джерел

1. Бетехтіна Л. О. Економічна сутність оборотного капіталу підприємства / Л. О. Бетехтіна // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>
2. Бізнес: словник-довідник / укл. В. Бойко та ін. – К.: Україна, 1995. – 157 с.
3. Волошина В. В. Теоретико-методичні передумови гармонізації контролю оборотних активів підприємства / В. В. Волошина // Економічні науки. Серія : Облік і фінанси. – 2015. – Вип. 12(1). – С. 61-66.
4. Гаценко-Колумбет О. П. Оборотні активи підприємства: проблеми теорії обліку / О. П. Гаценко-Колумбет // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Сер. : Економічні науки. – 2013. – № 1. – С. 42-47.
5. Данілов О. Д. Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях : навч. посібник / О. Д. Данілов, Т. В. Паєнко. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 256 с.
6. Коваленко О. В. Теоретичні аспекти процесу управління оборотними активами будівельних підприємств / О. В. Коваленко // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2015. – № 2. – С. 43-48.
7. Непочатенко О. О. Теоретичне обґрунтування сутності оборотних активів / О. О. Непочатенко, П. К. Бечко, Д. А. Попиченко // Інноваційна економіка. – 2015. – № 4. – С. 265-273.
8. Окселекко Н. О. Оборотні активи сільськогосподарських підприємств: теоретичні засади та практичні аспекти / Н. О. Окселекко // Агросвіт. – 2013. – № 24. – С. 74-79.
9. Brealey R.A. Corporate Finance: Eighth edition / R.A. Brealey, S.C. Myers, F. Allen. – McGraw-Hill/Irwin, 2005. – 1028 p.

A. Shapovalov. The essence and the role of developing assets in economic activity of enterprise funds.

In the study identified the main interpretations of the category “current assets”, which allow to establish their correct interpretation in accordance with foreign and domestic experience. The functions of current assets in the activities of business entities are defined, and internal and external factors are identified that exercise their influence on the activities of the enterprise. The issues of classification and effective management of the organization's circulating assets are considered, as well as the formation of the optimal structure.

Keywords: current assets, working capital functions, classification of turnover assets, turnover of current assets, management of their production of current assets.

*Науковий керівник – канд. екон. наук, ст. викладач Лагодієнко Н. В.
Миколаївський національний аграрний університет*